

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Николай Георгиев Папучиев,
редовен преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“,
Факултет по славянски филологии

Член на жури по обявения от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в ДВ, бр. 48/28.06.2022 г. конкурс за заемане на академичната длъжност *професор* в професионално направление **3. 1. Социология, антропология, науки за културата** (Локални традиции и култури)

с единствен кандидат: **доц. д-р Мира Николаева Маркова**, преподавател на редовен трудов договор в СУ „Св. Климент Охридски“

Обща оценка на профила на кандидатката:

Според автобиографичната справка, приложена към документите, професионалната реализация на Мира Николаева Маркова е свързана със Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от 2003, когато започва работа като редовен асистент. От 2011 г. е доцент на редовен трудов договор в същия университет. В този период води семинари в различни университетски дисциплини, свързани с етнологичното познание, както и редица лекционни курсове (след 2005 г.) в бакалавърски програми на Историческия факултет и в магистърски програми, предлагани в други факултети на СУ. Разработваните от кандидатката програми са авторски и новаторски, а преподаването е подкрепено от редица публикации по залегналите в курсовете тематични блокове. Сред иновационните достижения е съвместната междууниверситетска магистърска програма „Нова и съвременна българска история: проблеми, модели, методология“ (от учебната 2022/23), общ проект с ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Под нейното научно ръководство са защитени 14 магистърски тези, като качествата ѝ на ментор със собствен изследователски профил са апробирани и в работата с трима успешно защитили докторанти, двама отчислени с право на защита и четирима в процес на реализация на докторантски изследвания. Тази тенденция е ясна заявка за формиране на изследователска школа със собствено присъствие в науката и принос при изследването на градските пространства и локалните измерения на културата от страна на доц. Маркова.

Научната ангажираност в областта на етнологията на доц. Мира Маркова е свързана с придобиването на магистърска степен по история със специализация Етнология. След успешна защита на изследователската теза „Селото в Средна Стара планина (краят на XIX–XX в.)“ ѝ е присъдена научната и образователна степен „доктор“.

Изследователският и научен профил на кандидатката в конкурса е последователно допълван и развиван през годините на нейната професионална реализация. От 2004 г. насам доц. Мира Маркова е специализирала в университети и музеи във Варшава, Будапеща, Санкт-Петербург, Грац. Резултати от изследванията си е представила на повече от 40 международни научни конференции в страната и извън нея, част от които на английски и руски език. Участник и ръководител на 16 научно-изследователски проекта към НИС на СУ и ФНИ на МОН, като наред с научните приноси трябва да се изтъкне и мащабната работа със студенти, обезпечаваща бъдещото развитие на науката. Сред извънаудиторната активност трябва да се посочи участието в програмата за международен обмен *Еразъм +*, както и членството в Българското историческо дружество (от 2008 г. насам), участието ѝ в редакционните колегии на 3 български и 2 чуждестранни издания с етнологички и културологичен профил, както и работата ѝ като експерт в комисии на Министерството на образованието на РБ.

Научни приноси:

Научната и изследователската биография на кандидатката показва сериозна активност в проучванията в областта на етнологията и по-специално в областта на българската традиционна и съвременна култура. Интересът към този тип проблематика – наред с посочената по-горе проектна дейност и участие в научни форуми, е апробирана в повече от 70 научни студии и статии, библиографската справка за които е приложена в документацията и е верифицирана на публично достъпната страница с бази данни за научната дейност на СУ „Св. Климент Охридски“ и НАЦИД.

В конкурса за академичната длъжност *доцент* доц. Мира Маркова участва с една монография, 5 студии, една глава от колективно изследване и 19 статии, публикувани в авторитетни научни издания. Всички приложени

публикации са от периода след 2011 г., когато кандидатката е заела академичната длъжност „доцент“. Приносите от научно-изследователската работа са регистрирани в девет направления, обхващащи широк спектър от теми и проблеми в полето на етнологията. Трайният интерес към мястото на локалните измерения на традицията и културните трансформации в социалните реалии е дал своя завършен резултат в книгата „Локални култури и традиции. Културна трансформация на обредни системи през XXI в.“, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022 г. (ISBN 978-954-07-5518-2). Общият обем на изданието е 194 страници. Изследването е оригинално и авторско, използваните и цитираните източници са коректно посочени в изложението според приетите в РБ стандарти за позоваване на авторски трудове.

Изследването е структурирано в три основни глави, като водещият подход, приложен при анализа, може да се определи като интердисциплинарен, положен върху широк спектър от наблюдения върху различни географски топови и културни пресичания. Теоретичната рамка на работата е изградена като резултат от отличното познаване от страна на авторката на водещите научни и изследователски тенденции в съвременната етнология, като за допълнителната научна верификация на направените изводи допринася и задълбоченият поглед върху историческите процеси и тенденции, свързани с формирането на локалните традиции. Това особено категорично се проявява в първа глава на монографията, в която се изясняват – в светлината на цялостния изследователски проект – концептите на локалността, както и онези социално-исторически процеси, формирали визията за традиционното в пластове на културата. В този контекст е важно да се посочи, че в работата е проявена важната за развитието на науката саморефлексия, открояваща се в търсенията и критичния прочит на специфичните идеологически проекции в научните изследвания. Този критичен поглед – изключително плодотворен при изграждане на авторски проучвателски тези и проверката им в съпоставка с вече установени в науката теоретични постановки, не води до самоцелна критика и отрицание. Напротив, трябва да се изтъкне, че работата се откроява с особена добросъвестност по отношение на традициите в самата наука. Факт, който се забелязва при представянето и анализа на наблюденията и проучванията на Иван Хоич, Степан Радич и Евдокия Петева-Филова

(демонстрирани и в други изследвания на кандидатката „Поглед към българите през призмата на едно учебно пособие от началото на XX век – „Картини от общата география“ на Иван Хоич“ и „Хърватският географ Иван Хоич и неговата представа за българите от края на XIX и началото на XX век“) на които е посветена първа глава. И докато в тази част на изложението анализът се базира върху проучвания на архивни и литературни източници, събрал в себе си най-добрите постижения на имагологията и историографските търсения, втора и трета глава на работата са положени основно върху наблюдения, разкриващи възможностите и интересите на доц. Маркова към теренните проучвания. Необходимо е да се посочи, че като професионално ангажиран етнолог с широка подготовка за провеждане на исторически проучвания в областта на културата, изследователката представя резултати, далеч надхвърлящи възможностите на „реалистичната етнография“. Теренът е значим и определящ за направените изводи, но не по-малка значимост за тяхната проверимост и приложимост има отново проявената авторефлексия към вече наличните научни достижения. Прилагането на този подход прави изданието важно както за процеса на обучение и запознаване на студентите с непознати или малко познати културни артефакти, така и за утвърдени изследователи, провокирайки поле за широка научна и методологическа дискусия.

В главата „Културна трансформация на обредната система в началото на XXI в.“ фокусът е организиран около проучване на цялостния културен комплекс, свързан с нестинарството. Наред с историческите парадигми основно място намира проучването и представянето на структурата на обредния комплекс – от една страна – и, от друга – мястото на обичая като комплементарна структура в различни културно-исторически реалности. И тук се откроява приносен за изследванията на доц. Маркова проблем, регистриран и в други нейни публикации – този за функционирането на относително самостоятелни обичайно-обредни комплекси в светлината на различни трансформации и символни иновации. Сравнителният прочит, приложен в „Nestinarstvo (Anastenaria) Rite in Bulgaria and Greece: A Vivid example of Cultural Ethnological Transformation at the Beginning of the 21st century“, „Състоянието на народната култура в Централна и Източна Странджа в началото на

XXI в.“, „Nestinarstvo (Fire-dancing) or the Death of a Rite“ и др. разкрива важни интерференции в културните процеси, характерен за локално-регионално обособени селищни общности в България и Гърция. При това, избягвайки възможните изкушения за поставяне на акценти в духа на масово популярния националекзотизъм при проучването на символния характер на културата.

В тази глава на книгата с особена критичност е поставен още един значим за съвременните изследвания проблем, а именно – този за възможните употреби на конструираната традиция. Тук наред с проблематизирането на ролята на обредните системи и тяхното устояване във времето като общностно конструиращ и нормативно регламентиращ компонент в културата, е засегнат и въпросът за иновативните тенденции, формиращи характера на съвременната популярна култура. Трябва да се изтъкне, че този фокус е особено интересен в работата, тъй като дава нов прочит на съществуващите реалности и разкрива многопластовостта и мрежовостта на днешната социалност. Теми, с които доц. Маркова се и в други свои публикации като „Организационни и съдържателни аспекти на интеркултурни образователни програми за Етнографски и Исторически музей през погледа на учителите“ и „Образованието и музеят-съвремененно взаимодействие и перспективи“.

Трета глава на монографията е „Калвария Пацлавска – локалност и религиозност в динамиката на съвременността“. В тази част обредността е проблематизирана от един специфичен ъгъл – а именно – този на религията в нейните институционални параметри. Анализът и тук се базират на голям брой авторски теренни проучвания, осъществени в Полша, където изследователката е работила в рамките на различни научно-изследователски проекти. Извършени са наблюдения върху локалната религиозност на култа към Божи-ята майка – един изключителен феномен в полската традиционна култура. Във връзка с това са разгледани както особеностите на съвременните поклоннически практики, така и топосите на религиозното, неговите проявления и утилитарният му инструментариум, практикуван от вярващите. С приносно за работата значение са търсенията върху мястото и ролята на спомена за „полския“ папа Йоан-Павел II, надграждащ представите и вярванията за

сакралността на светото място, както и върху формите на „съвременно отшелничество“, пряко съотнасящи се с поклонничеството на вярващите. Връзката *локално – универсално*, разгледано през образа на светия отец, както и присъствието и ролята на Йоан-Павел II за промяната на политическия ред в страните от Централна и Източна Европа, също е иновативен и оригинален елемент в разсъжденията, доколкото наслагва допълнителни измерения върху представите за святост у съвременния човек. Не по-малко важно за проучването са и наблюденията върху специфичното индивидуално преживяване на религиозното в контекста на колективното поклонение, едно от свързващите звена на които се явява общата молитва. „Общата молитва е характерна за поклонническите процесии в католическия свят. Така се формира чувство за общност, над която е спуснато Божественото откровение. Изгражда се усещане за старите християнски общини с общо служение. Идеята за братството по дух също се налага при такъв тип общуване“ (стр. 141). От внимателния прочит на съвременните реалности не е убягнало и „осъвременяването“ на религиозните поклоннически практики, както и половата диференциация при наративизирането на преживяното.

С подобен фокус – но вече от гледна точка на православието – е представена представата за локалността в светлината на религиозната институционална и фолклорна обредност в статиите „Градската локалност и култът към св. Мина“ и „Религиозност и локална култура“.

Сред важните акценти в изследователските интереси на доц. Мира Маркова е градската модернизация и културата на модерния и съвременния български град. Проучванията върху различни източници – вестникарски материали, спомени, фотографии, пощенски картички и архивни документи, показват механизмите, по които се осъществява модернизацията на България в периода до Втората световна война, както и водещите идеологически концептуализации на представите за напредък и цивилизованост. Това обширно тематично поле е разгърнато в 7 от статиите и студиите, приложени към конкурсната документация.

Оценка на представените документи за процедурата:

Кандидатката е представила в предвидените от Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“ всички необходими документи за конкурса. Биографичната и библиографската справка са коректно представени и аргументират заемането на академичната длъжност *професор* от доц. д-р Мира Николаева Маркова. Предвидените според националните минимални наукометрични точки в областта на професионално направление *3.1. Социология, антропология и науки за културата са постигнати*. Нещо повече, справката показва, че са събрани **765** точки от необходимите 550. Цитиранията и научните приноси са посочени в пълнота (общо 215 точки), като авторската справка дава информация за 37 цитата в периода от 2013 година до датата на конкурса. Изпълнението на допълнителните изисквания за заемане на длъжността са детайлно посочени в съответните справки. Приложени са изискуемите дипломи, документи за необходимия трудов стаж, удостоверения за участия в научни кръгове и форуми. Прегледът на документите дава основание мотивирано да се отбележи, че процедурата по обявения конкурс е реализира съгласно предвидените в нормативните документи изисквания и срокове, а кандидатката изпълнява необходимите условия за участие в него.

Заключение:

Като имам предвид посочените достойнства и приноси на научните изследвания, преподавателската и административната ангажираност и експертна работа на доц. д-р Мира Николаева Маркова, убедено подкрепям кандидатурата ѝ и препоръчвам на членовете на Научното жури също да гласуват положително да заеме академичната длъжност *професор* по професионално направление *3. 1. Социология, антропология, науки за културата (Локални традиции и култури)*.

15.09.2022
София

Рецензент:.....
проф. дфн Николай Папучиев